

ASPECTES DE LA PROBLEMÀTICA ACTUAL DE LA SOCIOLOGIA DE L'EDUCACIÓ

Martí March Cerdà

La crisi de la Sociologia.

Parlar de crisi dins la societat actual ha esdevingut gairebé un tòpic. No hi ha camp de la realitat ni de les ciències que no pugui ésser caracteritzat amb aquesta paraula, que amb el seu freqüent i mal ús, ha deixat de tenir un significat precís i concret.

Dins el panorama de les ciències humanes i socials es parla sovint de la crisi de la sociologia ¹. De totes maneres és necessari, en aquest sentit, clarificar una sèrie de conceptes i definicions per tal de saber el que volem dir quan hom parla de la crisi de la disciplina sociològica.

Així, en primer lloc, cal plantejar-se el que s'entén per la paraula crisi, ja que s'ha de tenir en compte que sobre el seu significat hi pot haver i de fet hi ha diverses interpretacions; en segon lloc, convé contextualitzar històricament el naixement, l'evolució i la sistematització de l'esmentada disciplina; i finalment és necessari delimitar el tipus de sociologia en crisi, ja que l'adscripció dels autors a les diferents escoles i tendències és un aspecte condicionant de la mateixa.

J. Dalmau, F. Ferra i J. Ma^a Rotger en un recent article, publicat a la revista d'educació "Cuadernos de Pedagogía" ² manifesten al respecte el següent: "No es ningún secreto decir que las ciencias sociales en su conjunto y la sociología en particular, están sujetos a los avatares de la sociedad que los produce y

en consecuencia están estrechamente vinculadas a la crisis general que sacude a las sociedades capitalistas" ³.

L'oportunitat d'aquesta cita ens du a plantejar les circumstàncies del naixement de la sociologia. S'ha afirmat, en aquest sentit, que la sociologia va néixer i s'ha desenvolupat sempre dins un contexte de crisi: La revolució Industrial, el naixement del mode de producció capitalista, ⁴, les guerres mundials, la revolució científicotècnica, la lluita de blocs per l'hegemonia, l'alliberament de diversos països del tercer món, etc. Així G. Luckacs ⁴ ha manifestat al respecte d'una forma més concreta que tant la sociologia com l'economia, con a ciències, varen sorgir com a resposta científic-social de les classes dominants davant l'ascens de les tendències socialitzants del segle XIX; l'obra dels socialistes utòpics, el sorgiment del proletariat urbà, la creació de la 1ª Internacional, els anàlisis econòmics amb conclusions socialistes, etc. De totes maneres el desenvolupament i la consolidació de la sociologia ha duit com a conseqüència de la realitat contradictòria, la bifurcació en escoles i tendències completament polaritzades i contraposades. La definició de la Sociologia com l'estudi de les relacions i les pràctiques socials comporta lògicament una forma d'entendre el que són aquestes pràctiques i relacions socials i per tant el que és la societat ⁵.

(1) En aquest sentit dels diversos autors que analitzen des de perspectives distintes la crisi de la Sociologia tenim A. Gouldner, I. Zeitlin, J.F. Marsal, J.R. Aramberrí, A. Tourmaine, S. Giner, etc. Vegeu així el llibre de J.R. Aramberrí "Los límites de la Sociología burguesa", Ed. Akal, Barcelona 1977.

(2) Cuadernos de Pedagogía. Enero 1979 n° 49 "Algunos problemas de la Sociología de la Educación" Pags. 4 - 6.

(3) Ibidem. Pag. 4.

(4) Vegeu en aquest sentit el llibre de J. F. Marsal La Sociología Ed. Salvat Barcelona, 1975. Pag. 40.

(5) Vegeu sobre aquesta definició el llibre d'Alain Touraine Introducció a la Sociología Ed. Ariel. Barcelona, 1978.

En aquesta perspectiva el parlar de la crisi de la sociologia no tan sols no implica una valoració negativa, sinó la constatació d'un creixement en profunditat i complexitat d'una disciplina, l'objecte de la qual resta en continu canvi. En sociologia la separació Objecte/subjecte és un problema epistemològic impossible de resoldre. Sols, en aquest sentit, és vàlid entendre la crisi de la sociologia no només en un sentit general, sinó també a relació a la sociologia funcionalista, a la sociologia crítica, a la sociologia marxista, etc.

A. Touraine afirma, en aquesta perspectiva, "el progreso de la sociologia no podemos separarlo de la maduración de los poderes, de los problemas y de los movimientos sociales"⁶.

Es a dir, la crisi de la sociologia és una dada inherent a la naturalesa, característiques i contingut del seu objecte: la societat.

La Sociologia de l'educació, una sociologia especial.

La Sociologia de l'educació, com una sociologia especial que és, i també com a reflexe del que s'ha denominat "Crisi de l'educació", participa d'una forma efectiva d'aquesta crisi general de la sociologia, no només per les raons epistemològiques i metodològiques esmentades⁷, sinó també per una sèrie de causes i raons que intentarem analitzar.

El fet clau que marca el sorgiment de la Sociologia de l'Educació és sense cap dubte la revolució industrial, ja que amb ella i com a conseqüència de les necessitats del capitalisme, té lloc la institucionalització legal de l'escola⁸. En aquest sentit no es pot separar el grau d'importància que asoleix l'ensenyament des d'una perspectiva social, cultural i econòmica, i el grau d'importància de la Sociologia de l'educació. Es a dir, que hi ha, de fet, una correlació entre la política educativa que se segueix en un país determinat i el desenvolupament de l'esmentada disciplina. No és casual el que els països més desenvolupats econòmicament, políticament i culturalment siguin els que

tenen la producció de sociologia de l'educació més important en quant a contingut i quantitat.

En aquesta perspectiva és lògic pensar que la repercusió de la crisi de la sociologia sobre la sociologia de l'educació ve donada per dues causes: En primer lloc pel fet que la sociologia de l'educació és una sociologia especial i en segon lloc degut a què en les dues disciplines, la revolució industrial va marcar un punt de partida fonamental.

De totes maneres ambdues disciplines han seguit un desenvolupament desigual, essent la sociologia de l'educació la que ha tengut un desenrotllament més feble tant de la perspectiva teòrica com de la perspectiva investigativa.

Així, un dels primers problemes amb els que topa la sociologia de l'educació es refereix a la seva paternitat científica. Mentre hi ha autors que la cataloguen dins el marc de les ciències de l'educació, n'hi ha d'altres que li donen un caire merament sociològic. Ara bé, el fet de classificar-la dins la categoria pedagògica o dins la categoria sociològica, no és només un problema formal, sinó que afecta al contingut i a l'enfocament de l'esmentada disciplina⁹. Aquesta ambigüetat de classificació i d'enfocament ha repercutit d'una forma desfavorable en la conceptualització i clarificació de l'objecte de l'esmentada disciplina, ja que les posicions filosòfiques i pedagògiques han impedit un procés paulatí de maduració científica. D'aquí es pot entendre l'existència de la Pedagogia Social, de la Sociologia Educacional i de diverses obres amb el títol de Sociologia de l'educació, però que no hi responen. Al meu entendre, el punt de clarificació es troba en què l'educació com a fet complex que és, necessita de diverses perspectives d'anàlisi; d'aquestes perspectives la sociologia n'és una, com ho és la filosofia, la psicologia, la cultura, la biologia, l'economia, etc., que intenta descobrir i analitzar la incidència i el caire social de l'educació. Les conclusions d'aquestes anàlisis sociològiques

(6) Ibidem, Pag. 326.

(7) Vegeu sobre aquesta qüestió els següents llibres: Giner, S. *El progreso de la conciencia sociológica*. Ed. Península. Barcelona. 1974/Díaz Sánchez.K. *Marx 1818 - 1883, sociólogo del modo de producción capitalista*. Ed. Akal. Madrid 1976/ COULSON, M.A./RIDDELL.D. S. *Aproximación a la sociología* Ed. Lidia. Barcelona 1976/ Piaget, J. y otros. *Tendencias de la investigación en las ciencias sociales*. Ed. Alianza. Madrid 1976.

(8) Vegeu sobre aquest tema els següents llibres: Cipolla, C. *Educación y desarrollo en Occidente*. Ed. Ariel. Barcelona 1970./ PONCE, A. *Educación y lucha de clases*. Ed. Latina, Bogotá 1977.

(9) Vegeu sobre aquest aspecte els següents llibres: *La sociología de la Educación en España* Varios, en la obra de A. GRAS. *Textos de Sociología de la Educación*, Ed. Narcea, Madrid 1976. Pag. 329./ Colóm Cañellas, A. *Educación y Sociedad. Estudio de sistemas en interacción*. Tesi doctoral Universidad de Barcelona, 1976. Tom 2 Pag. 475.

no només són vàlides des de la perspectiva sociològica, sinó també per entendre millor el que és l'educació i per tant per construir les ciències de l'educació.

Aquesta situació ha repercutit d'una forma molt important en la manca de desenvolupament teòric de l'esmentada disciplina, que encara segueix en línees generals els mateixos esquemes i presuposits que n'E. Durkheim va sistematitzar ¹⁰. Per altra part la majoria dels estudis investigacionals que es realitzen en sociologia de l'educació, són, a causa de la manca d'una teoria forta, purament quantitius i empiristes ¹¹. Intimament ligat a aquesta dicotomia i esterilitat teòrica-pràctica, és l'enfocament metodològic aplicat als estudis investigacionals que ha esdevingut paralitzador de la producció sociològica ¹².

El reduccionisme escolar.

Un altre dels problemes que té plantejat l'esmentada disciplina és, sense cap dubte, la manca de clarificació conceptual del terme educació. En aquest sentit, i tenint en compte la contextualització històrica de la Sociologia de l'educació, hi ha hagut en la gran majoria dels autors una tendència a reduir els estudis sobre educació al marc purament escolar, amb la qual cosa només s'aborda un aspecte molt parcial, encara que sigui molt important, del concepte educació. L'aparició de conceptes com "la escuela paralela" o "El aula sin muros" ¹³ ha de fer reflexionar sobre el marc que ha d'intentar abordar la sociologia de l'educació. El reduccionisme escolar no només és erroni des de la perspectiva conceptual, sinó que també és estèril des d'el punt de vista

teòric, investigacional i metodològic. Així, darrerament, s'observa una gran repetició de temes, hipòtesis i conclusions, a causa, en part, d'aquest reduccionisme escolar, que no fan més que confirmar l'impasse de creixement i desenvolupament de la sociologia de l'educació.

La Sociologia de l'Educació a l'Estat Espanyol

Els problemes de la Sociologia de l'Educació que hem anomenat s'agreuïen encara més quan ens referim a Espanya, ja que el seu desenvolupament és encara més feble i pobre que el normal. A aquesta situació ha contribuït d'una forma força important i concreta la no existència d'una revolució burgesa que generalitzés l'ensenyament i, per altra part, la política educativa i el control ideològic existent sota el règim del general Franco. S'ha de tenir en compte, sabent la relació entre política educativa i sociologia de l'educació que la institucionalització de l'escola és un fenomen recent: La llei General d'Educació. Sols a partir d'aquesta data és possible començar a parlar amb una certa consistència de l'existència d'aquesta disciplina sociològica, que malgrat la seva debilitat i escassa producció està ja diversificada en escoles i tendències ¹⁴.

De les obres existents al respecte són poques les que tenen aportacions originals, ja que la majoria se limiten a repetir idees i esquemes ja dits, o realitzar pretesos estudis de Sociologia de l'Educació. Amb tot es pot observar darrerament una major producció d'obres dins aquest camp de qualitat i contingut prou interessants.

(10) Vegeu l'obra d'Emile Durkheim *Educación y Sociología*. Ed. Península. Barcelona, 1975.

(11) Sobre l'empirisme en Sociologia de l'educació es pot veure el llibre de C. Lerena *Escuela, Ideología y Cebes Sociales en España. Crítica de la Sociología de la Educación*. Ed. Ariel, Barcelona 1976. Col.lecció Demos. / Colom, A. J. Ob. cit. Pags. 475-476.

(12) Vegeu Colom, A. J. Ob. cit. Pg. 479.

(13) Sobre aquests conceptes es poden veure el següents llibres: Carpenter/Mc. Luhan *El aula sin muros*. Ed. de Cultura Popular. Barcelona 1968./ Martínez, M.J. *ornadas de Educación informal en "Educación Hoy"*. Volum II. Pg. 155 1974/ Procher, L. *La escuela paralela*. Ed. Kapelus. Buenos Aires, 1976./ Sureda Negre, J. *El anuncio propagandístico-publicitario y la Educación*. (Aproximación antropológica y modelo de algoritmización). Tesis de Licenciatura. Universidad de Barcelona. Septiembre de 1976.

(14) Sobre la Sociología de l'Educació a Espanya es pot veure l'article de Amparo Almarcha "Bibliografía sobre la Sociología de la Educación". En *Revista Española de Investigaciones sociológicas*. nº 2. Abril-Junio de 1978. Pgs. 115-151/. Colom, A.J. Ob. cit. Tom II Vázquez, J. M^o/ Ortega, F., en l'obra ja citada d'A. Gras Pgs. 327-357/. També es pot veure el número ja citat de "Cuadernos de Pedagogía" que conté referències bibliogràfiques, i A. Moncada. *Sociología de la Educación*. Ed. Cuadernos para el diálogo. Madrid 1976.

A nivell de Mallorca, la tasca realitzada en aquest camp no deixa d'estar en els seus començaments. En aquest sentit es poden veure les tesis de llicenciatura i doctorals del Departament de Pedagogia / Colom, A. J./ Bassa, R./ Sureda, J./ March, M./ i la col.lecció de llibres que la Delegació del I.C.E. a Palma de Mallorca està realitzant.

Conclusions

En funció del que s'ha dit podem deduir les següents conclusions:

1) La Sociologia de l'educació es troba en l'actualitat en una situació d'impasse teòric i investigacional que la manté en un estat de poc desenvolupament. Aquesta situació no només es deu a raons epistemològiques i metodològiques, sinó també al paper polític-ideològic que l'educació realitza dins la societat.

2) Hi ha una necessitat força important de què la Sociologia de l'Educació delimiti d'una forma precisa el seu objecte, marc d'estudi i la seva temàtica, clarificant els diversos conceptes que ja sigui des de la vertent teòrica com investigacional s'utilitzen. Es aquest sentit, i al meu entendre, l'eix sobre el que s'ha

de basar la Sociologia de l'Educació, és l'anàlisi del paper de l'educació —formal o informal— dins les relacions socials. Així caldrà analitzar no només el procés de socialització, d'educació que tenen lloc dins la societat a través de diversos elements i institucions, sinó també les diverses relacions que s'estableixen entre el sistema educatiu —entès en una perspectiva global no merament legal— i els diversos subsistemes socials (econòmic, polític, cultural, ideològic, etc.).

3) Finalment és necessari que es produeixi la ruptura de la dicotomia entre teoria i investigació, per tal que l'especulació ateoricista i l'empirisme quantitativista desapareixin d'una forma total. Per això no només és necessari delimitar el seu objecte d'estudi, sinó també el tipus de metodologia a utilitzar.

Palma de Mallorca, febrer 1979